

เย้า

อภิชาติ ภัทรธรรม¹

.....

ประเทศไทยนับได้ว่าเป็นผืนแผ่นดินหนึ่งที่มีชาวไทยภูเขาอาศัยอยู่มากมายหลายชนเผ่าซึ่งชาวไทยภูเขาแต่ละชนเผ่าต่างก็มีประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ บุคลิก และลักษณะที่แตกต่างกันไป ชาวไทยภูเขาที่น่าสนใจเผ่าหนึ่ง ได้แก่ “เมี่ยน” หรือในปัจจุบันได้ยื่นชื่อเรียกกันติดปากว่า “เย้า” ผู้เขียนบทความทางวิชาการได้รวบรวมข้อมูลของชาวไทยภูเขาเผ่าเข้ามานำเสนอไว้ในที่นี้ บทความทางวิชาการฉบับนี้ผู้เขียนจึงขอใช้คำว่า “เย้า” กับชาวไทยภูเขาเผ่านี้ เพื่อให้ผู้อ่านส่วนใหญ่มีความคุ้นเคยกับชื่อ “เย้า” และมีความเข้าใจที่ตรงกันตลอดเนื้อหาของบทความฉบับนี้ต่อไป

ประวัติความเป็นมา

ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าเป็นชนเผ่าที่จัดอยู่ในเชื้อชาติมองโกลอยด์ คือ อยู่ในตระกูลจีนธิเบตปรากฏชื่อครั้งแรกในเอกสารบันทึกของจีน

สมัยราชวงศ์ถัง ในชื่อว่า “ม่อเย้า” มีความหมายว่า “ไม่อยู่ใต้อำนาจของผู้ใด” โดยมีตำนานเล่ากันว่าเมื่อประมาณ 2000 กว่าปีมาแล้ว บรรพชนของชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าได้ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณพื้นที่ราบรอบทะเลสาบตงตงถึง แถบแม่น้ำแยงซี เป็นชนเผ่าที่ยอมอ่อนน้อมให้ชนชาติผู้ปกครองรัฐ แต่ไม่ยินยอมอยู่ภายใต้การบังคับกดขี่ของรัฐ จึงได้ทำการอพยพเข้าไปในป่าลึกและเป็นพื้นที่ที่มีภูมิประเทศเป็นภูเขาสูง ตั้งถิ่นฐานสร้างบ้านเรือนด้วยเผ่าพันธุ์ของพวกเขาเอง เพื่อปกป้องอธิปไตยและเสรีภาพของตนเอง จึงถูกขนานนามว่า “ม่อเย้า” ซึ่ง เหยา ซี เหลียน ได้บันทึกไว้ในเหยียงชู ต่อมาในสมัยราชวงศ์ซ่ง คำเรียกนี้ถูกยกเลิกไปเหลือแต่คำว่า “เย้า” เท่านั้น กล่าวกันว่าในประเทศจีนชาวไทยภูเขาเผ่าเย้ามีคำเรียกขานชื่อของตนเองแตกต่างกันได้ถึง 28 ชื่อ แต่ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าในประเทศไทย เรียกตัวเองว่า “เมี่ยน” หรือ “อีวเมี่ยน” ซึ่งมีความหมายว่า

¹ ภาควิชาการจัดการป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จตุจักร กรุงเทพฯ 10900

Corresponding e-mail: fforacp@ku.ac.th

“มนุษย์” หรือ “คนเหยา” ภาษาเข้าในปัจจุบัน ผ่านการพัฒนากลายเป็นภาษาถิ่นย่อย 3 ภาษา คือ ภาษาเมี่ยน ภาษาปนู และภาษาลักจา (มูลนิธิ กระจกเงา, 2552)

ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าในประเทศจีน สามารถ แยกออกได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือ เผ่าเปี่ยน เผ่าปนูเผ่าจาซัน และเผ่าผิงตี้ โดยที่กลุ่มเข้า เผ่าเปี่ยนมีประชากรมากที่สุด เป็นกลุ่มที่อพยพ โยกย้ายถิ่นฐานเป็นระยะทางไกลอยู่ตลอดเวลา และกระจายกันอยู่ในอาณาบริเวณที่กว้างขวาง ที่สุด โดยเริ่มจากมณฑลสูนาน กวางตุ้ง กุ้ยโจว กวางสี และยูนนาน ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน เข้ากลุ่มเหล่านี้ได้อพยพ เข้าสู่ภาคเหนือของประเทศเวียดนามเมื่อช่วง ศตวรรษที่ 15-16 ต่อจากนั้นจึงได้อพยพเข้ามาสู่ ประเทศลาว เมียนมาร์ และประเทศไทยตามลำดับ สาเหตุที่ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าอพยพนั้นมีสาเหตุ 3 ประการ ดังนี้ (1) เป็นชนชาติที่มีการทำไร่ เลื่อนลอย จึงต้องอพยพโยกย้ายอยู่เสมอ (2) เป็นชนชาติที่ถูกกดขี่ข่มเหงทางชาติพันธุ์ จากชนชาติที่ปกครอง และ (3) เกิดจากภัยธรรมชาติ และโรคภัยไข้เจ็บ (ประเสริฐ, 2547)

ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าแต่เดิมที่อาศัยอยู่ใน มณฑลยูนนานประเทศจีน เมื่อแบ่งเข้าออกเป็น กลุ่มย่อยตามลักษณะของอาชีพ เสื้อผ้าเครื่อง แต่งกาย ที่อยู่อาศัยและความเชื่อ สามารถ แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ (โลกล้านนา, 2552)

1. พวกแพนเข้า (Pan Yao) คือ พวกมี อาชีพทางแกะสลักไม้

2. พวกสูงเข้า (Hung Yao) คือ พวกที่พัน ศีรษะด้วยผ้าแดง

3. พวกนานตึงเข้า (Nan Ting Yao) คือ พวกที่สวมเสื้อผ้าสีน้ำเงินล้วน

ภายหลังที่ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าถูกรบกวน จึงได้อพยพหนีเข้ามาอยู่ตามแนวเขตชายแดน ประเทศพม่า อินโดจีน และเข้ามาในเขตประเทศไทย โดยเข้าที่เข้ามาอยู่ในเขตไทยนั้นส่วนใหญ่เป็นพวก สูงเข้า (Hung Yao) ได้เข้ามาอาศัยอยู่บนภูเขาบริเวณ จังหวัดเชียงราย คือ ดอยผาแดง เขตอำเภอแม่จัน อำเภอเชียงคำ ดอยหลวง เขตอำเภอเชียงของ และบนภูเขาทางทิศตะวันตกของอำเภอพาน รวมถึงอำเภออื่น ๆ ทั้งนี้ ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้า ที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเทิงแถบชายแดนติดต่อ เขตอำเภอเชียงของ ผู้หญิงจะแต่งกายผิดไปจาก อำเภออื่น ๆ คือ ใช้ผ้าโพกศีรษะสีแดง

การแต่งกาย

จากตำนานที่บันทึกไว้ในหนังสือเดินทาง ข้ามเขตภูเขา (เกีย เซ็น ป็อง) ที่ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้า ได้คัดลอกต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน โดยได้ระบุไว้ว่า ให้ลูกหลานชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าปกปิดร่างกาย โดยใช้เสื้อลายห้าสีคลุมร่าง เข็มขัดรัดเอว ผ้าเช็ดหน้าลายดอกไม้ผูกที่หน้าผาก กางเกง ลายปิดกัน ผ้าลายสองผืนปิดที่ขา เชื่อกันว่า จากตำนานนี้เองทำให้เข้าใช้เสื้อผ้าคาดเอว ผ้าโพก ศีรษะ และกางเกงที่ปักด้วยห้าสี

ในอดีตการคมนาคมและการค้าขาย ยังไปไม่ถึงบนดอย ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าส่วนใหญ่ นิยมใช้สีปักลายเพียง 5 สีเท่านั้น คือ สีแดง เหลือง น้ำเงิน เขียว และสีขาว ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้านิยมปักลายผ้าเพิ่มมากขึ้น และ ใช้สีต่าง ๆ เพิ่มขึ้นมาก การปักลายและการใช้สีสัน

ในการปักลายผ้าของแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันบ้างตามความนิยม การปักลายเสื้อผ้าทุกวันนี้หญิงชาวไทยภูเขาค่อยๆ เข้ายังคงแต่งกายตามแบบฉบับที่ระบุไว้ในตำนานได้อย่างเคร่งครัด ผ้าที่ชาวไทยภูเขาค่อยๆ เข้านำมาปักลายเป็นผ้าทอมือ กล่าวกันว่าชาวไทยภูเขาค่อยๆ เข้าเคยทอผ้าใช้เอง ภายหลังจากที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยแล้ว พบว่าผ้าทอมือของเผ่าไทลื้อที่มีถิ่นฐานอยู่ในประเทศพม่าและประเทศไทยเหมาะแก่การปักลาย จึงได้มีการซื้อผ้าทอมือของไทลื้อมาข้อม และปักลาย จนกลายเป็นความนิยมของชาวไทยภูเขาค่อยๆ เข้าในปัจจุบัน

การแต่งกายและการใช้สีสันทนของชาวไทยภูเขาค่อยๆ เข้าจะมีลักษณะแตกต่างกันไปบ้างเพียงเล็กน้อย เมื่อแต่งกายตามจารีตประเพณีก็พอจะทราบได้ว่ามีถิ่นฐานอยู่ที่ใด หรืออยู่ในกลุ่มใดแต่จะมีบ้างที่บางกลุ่มซึ่งอาศัยอยู่ใกล้เคียงกันจะมีการลอกเลียนแบบซึ่งกันและกัน การปักลายของชาวไทยภูเขาค่อยๆ เข้าจะจับผ้าและเข็มแตกต่างกับเผ่าอื่น ๆ โดจะปักผ้าจากด้านหลังผ้าขึ้นมายังด้านหน้าของผ้า ชาวไทยภูเขาค่อยๆ เข้าจึงต้องจับผ้าให้ด้านหน้าคว่ำลง เมื่อปักเสร็จแต่ละแถวแล้วก็จะมีม้วนและใช้ผ้าห่อไว้อีกชั้นหนึ่งเพื่อป้องกันสิ่งสกปรกต่าง ๆ ทั้งนี้ การปักลายเสื้อผ้าเพื่อใช้ทำเป็นเครื่องแต่งกาย และของใช้ตามจารีตประเพณี ชาวไทยภูเขาค่อยๆ เข้ามีวิธีการปักลายผ้า 4 แบบ ได้แก่ การปักลายเส้น (โค้ง กี่ว) การปักลายขัด (โค้ง เกียม) การปักลายแบบกากบาท (โค้ง ทิว) และการปักไขว้ (โค้ง ดับ ยับ)

การปักลายของสตรีชาวไทยภูเขาค่อยๆ เข้า

จะต้องจดจำชื่อและวิธีการปักลายไปพร้อม ๆ กัน สำหรับ การปักลายขัด (โค้ง เกียม) และลายกากบาท (โค้ง ทิว) ส่วนใหญ่จะเป็นลายเก่าที่มีชื่อเรียกเหมือนกันแต่สำหรับลายไขว้ (โค้ง ดับ ยับ) นั้นชาวไทยภูเขาค่อยๆ เข้าอาจนำลักษณะเด่นของแต่ละลายปักเดิมมาปรับปรุง หรือปักเพิ่มเติมให้ลายปักใหม่อีกลายหนึ่ง และให้สีสันทนสวยงามตามใจตนเองชอบโดยอาจตั้งชื่อใหม่ก็ได้ นอกจากนี้ สตรีชาวไทยภูเขาค่อยๆ เข้าบางคนที่มีความเฉลียวฉลาด อาจประดิษฐ์ลายปักใหม่ ขึ้นมา โดยการนำส่วนประกอบของลายต่าง ๆ มาประกอบเข้าด้วยกัน หรือตัดแปลงเป็นลายปักใหม่แล้วตั้งชื่อเรียกใหม่ แต่โดยทั่วไปแล้วจะเรียกชื่อที่คงลักษณะเด่นของลายเดิม เช่น ลายปักหมวกขององค์ผู้บริสุทธิ์ทั้งสาม (ฟามกุน) เป็นลายที่ปรับปรุงมาจากลายฟามชิง บางครั้งลายปักแบบปักไขว้แต่ละลายนี้มีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป บางหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่ชาวไทยภูเขาค่อยๆ เข้าแต่ละกลุ่มอาจเรียกชื่อที่แตกต่างกันด้วย และบ่อยครั้งพบว่าชาวไทยภูเขาค่อยๆ เข้าเรียกชื่ออย่างเดียวกัน แต่เป็นลายปักที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ชื่อลายปักที่ชาวไทยภูเขาค่อยๆ เข้าเรียกกันจะมีความหมายที่สัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ คือ ความเชื่อ วิธีการปักลาย และพืชผลทางการเกษตร และถึงแม้ว่าชาวไทยภูเขาค่อยๆ เข้าจะปักลายตามความเชื่อนี้ แต่ชาวไทยภูเขาค่อยๆ เข้าไม่ได้ถือว่าลายปักนั้นเป็นเครื่องกลางของขลังหรือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ การปักลายจึงเน้นที่ความสวยงามมากกว่าที่จะเป็นเครื่องกลางของขลัง นอกจากนี้ ชาวไทยภูเขาค่อยๆ เข้ายังเชื่อว่ากางเกงของผู้หญิงเป็นของต่ำ

ไม่สมควรที่จะเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ แต่อาจเป็นไปได้ที่ว่าชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าต้องการแสดงให้เห็นว่าชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าเป็นกลุ่มที่มีความเชื่อในเรื่องเทพยดา (มูลนิธิกระเจา, 2552)

ระบบทางสังคมและวิถีชีวิต

1. การตั้งบ้านเรือน ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้ามักมีการตั้งหมู่บ้านอยู่รวมกันระหว่างกลุ่มแซ่ตระกูลหรือกลุ่มญาติพี่น้อง โดยจะเลือกตั้งหมู่บ้านอยู่บนที่ราบตามไหล่เขา บริเวณต้นน้ำลำธารหรือบริเวณหุบเขาในระดับความสูง 1,000-1,300 เมตรจากระดับน้ำทะเล และจะต้องเป็นบริเวณที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ซึ่งสามารถ นำมาใช้ในหมู่บ้านได้ ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้านิยมสร้างบ้านหันหน้าออกจากภูเขา หรือมักจะอยู่ทางทิศตะวันออก ของภูเขา โดยจะปลูกบ้านเรียงรายตามแนวของสันเขาเพราะตามประเพณีของชาวไทยภูเขาเผ่าเข้านี้ไม่นิยมปลูกบ้านซ้อนกัน ซึ่งจะทำให้บ้านของตนไปตรงกับประตูผีบ้านคนอื่น ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้ามีความเชื่อว่าสิ่งชั่วร้ายที่ถูกขับไล่ออกจากประตูผีจะไปเข้าบ้านที่อยู่ตรงกับประตูผีในระยะใกล้ ๆ กัน

ตามประเพณีของชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าจะปลูกบ้านคร่อมดินโดยใช้พื้นดินเป็นพื้นบ้าน ผังของบ้านมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านยาวเป็นหน้าบ้านและหลังบ้าน ด้านหน้ามีประตูผีบานหนึ่งเรียกว่าประตูใหญ่ หรือประตูผี (ต้มแกง) มีขนาดเล็กและมักปิดอยู่ตลอดเวลา จะเปิดเมื่อทำพิธีขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกจากบ้าน (เช่น ป้าย) นำศพผู้อาวุโสออกจากบ้าน นำเจ้าสาวออกจากบ้าน (ยกเว้นเจ้าสาวที่เกิด เดือน 5 เดือน 7 และเดือน 8 ตามปฏิทินจีน) และนำเจ้าสาวเข้าบ้าน

ด้านข้างของบ้านทั้งสองด้านจะมีประตูด้านละ 1 บาน เปิดใช้สำหรับเข้าออกในชีวิตประจำวัน ด้านยาวที่ไม่มีประตูจะกั้นเป็นห้องหลายห้องยาวโดยตลอด และจะเหลือที่ว่างไว้มีขนาดกว้างกว่าห้องนอนภายในบ้าน ส่วนด้านตามยาวแบ่งออกเป็น 2 ส่วน โดยถือเอง กลางบ้านเป็นหลัก ส่วนด้านประตูผีนั้นจะเป็นส่วนของผู้ชาย ซึ่งใช้สำหรับรับแขกและประกอบพิธีกรรมต่าง ส่วนที่เหลือนั้นจะเป็นส่วนของผู้หญิง ใช้สำหรับเป็นที่ประกอบอาหาร สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้านมีหิ้งผี (เมีย่น ป้าย) ซึ่งจะอยู่ตรงข้ามกับประตูผีพอดี แต่สำหรับบ้านของคนที่เคยผ่านพิธีโตไซหรือผู้ที่มีรูปผีใหญ่นั้น หิ้งผีของเขาจะมีลักษณะเป็นตู้เรียกว่า เมี้ยนเตี้ย จง หิ้งผีนี้จะใช้สำหรับรับเชิญผีมาสังสถิตเพื่อการเช่นไหว้

วัสดุที่ใช้สำหรับสร้างบ้านแบบดั้งเดิมของชาวไทยภูเขาเผ่าเข้า มักใช้วัสดุที่พอหาได้ในแต่ละท้องถิ่น หลังคาบ้านมุงด้วยใบหวาย หล้าคา ไม้ไผ่ผ่าครึ่งประกบกัน หรือใช้ไม้เนื้อแข็งผ่าเป็นแผ่นบาง ๆ มุงเหมือนกระเบื้อง ส่วนฝาบ้านจะใช้แผ่นหรือไม้ไผ่ทาบปล้อง เสาบ้านนิยมใช้ไม้เนื้อแข็ง ในการสร้างบ้าน หัวหน้าครัวเรือนจะเป็นผู้เลือกสถานที่ แล้วจะแจ้งให้สมาชิกในครอบครัวทราบต่อไปว่าพอใจหรือไม่ถ้าพอใจก็จะทำพิธีเสี่ยงทายดูว่าผีจะพอใจหรือไม่ โดยปกติแล้วการสร้างบ้านญาติพี่น้องต้องมาช่วยกัน ฝ่ายชายจะช่วยแรงงานในการก่อสร้างและหาวัสดุก่อสร้าง ส่วนผู้หญิงจะช่วยหุงหาอาหารสำหรับผู้มาช่วยงาน เมื่อปลูกเสร็จแล้วก็จะเลือกวันดีเพื่อทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ข้างนอกบ้านก่อน โดยจะเชิญผีบรรพบุรุษ มาช่วยดูแลลูกหลาน

จากนั้นก็ให้นำไปเข้าในบ้านและเชิญพวกญาติพี่น้อง ผู้อาวุโส และพวกที่มาช่วยสร้างบ้านมาร่วมรับประทานอาหารจึงเป็นอันเสร็จพิธี ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าไม่นิยมปลูกสิ่งก่อสร้างใดๆ ไว้หลังบ้าน ซึ่งเป็นค่านิยมที่ไม่มีประตุ กงอนุญาตให้สร้างแต่เสาค้ำรางน้ำที่ต่อมาใช้บริโภคในบ้านเท่านั้น เพราะเชื่อว่าค่านหลังบ้านนั้นเป็นที่อยู่อาศัยของผีน้ำ นำความชุ่มชื้นมาให้แก่ผู้ที่อยู่อาศัยในบ้าน สำหรับสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ เช่น รั้วข้าว จะสร้างไว้ด้านหน้าประตูผี บริเวณข้างบ้านจะมีสวนครัวเล็ก ๆ ไว้ปลูกพืชผัก สวนครัวเพื่อการบริโภคในครอบครัว (ประเสริฐ, 2547)

2. ระบบครอบครัว ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้ามีทั้งครอบครัวแบบขยายและครอบครัวแบบเดี่ยวโดยปกติ ครอบครัวชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าขยายออกทางบิดามารดาของฝ่ายชาย คือ เมื่อผู้ชายแต่งงานแล้วจะนำภรรยา มาอยู่กับบิดามารดาของฝ่ายตน บ้านหลังหนึ่งอาจมีหลายครอบครัวซึ่งมีความสัมพันธ์ที่เป็นพี่น้องร่วมสายเลือดเดียวกัน และชาวไทยภูเขาเผ่าเข้านิยมซื้อเด็กมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมอีกด้วย ส่วนครอบครัวขยายทางฝ่ายบิดาหรือมารดาของภรรยา นั้นเกิดจากประเพณีที่ยินยอมให้ผู้ชายที่ต้องการจะแต่งงาน แต่ไม่มีเงินทองที่จะจ่ายค่าตัวเจ้าสาว จึงต้องไปทำงานอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิงตามกำหนดเวลาที่ได้ตกลงกันไว้ก่อนที่จะมีพิธีแต่งงาน ในกรณีที่บิดามารดาฝ่ายหญิงมีบุตรเพียงคนเดียว อาจตกลงกันว่าหลังแต่งงานแล้วให้ฝ่ายชายอยู่กับฝ่ายหญิงตลอดไป กรณีนี้ฝ่ายหญิงต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายการหมั้นและการแต่งงานให้ด้วย

กรณีที่ เป็นครอบครัวขยาย ผู้อาวุโสฝ่ายชาย

จะเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในครัวเรือน บุตรชายมีอำนาจ ลดหลั่นลงมาจากพ่อแม่ ฝ่ายชายมีหน้าที่หลัก คือ ตัดไม้ ผ่าฟัน ล่าสัตว์ ซ่อมแซมบ้าน และสร้างบ้านเรือน ตลอดจนการติดต่อกับบุคคลภายนอก ฝ่ายหญิงมีหน้าที่หลักในการช่วยฝ่ายชายทำมาหากิน ทำอาหาร และให้อาหารแก่สัตว์เลี้ยง บุตรชายอาจแยกตัวไปตั้งครอบครัวใหม่ในแบบครอบครัวเดี่ยวก็ต่อเมื่อน้องชายได้แต่งงานแล้ว นำภรรยา มาอยู่กับบิดามารดาของตน หรือเมื่อมีคนเลี้ยงดูบิดามารดาแทน สภาพครอบครัวของชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะเป็นครอบครัวแบบเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น เพราะต้องการความเป็นอิสระและเพื่อสร้างฐานะของตัวเอง ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าให้ความสำคัญเชื่อสายฝ่ายชาย ซึ่งรวมถึงการนับถือผีบรรพบุรุษด้วย ในการแต่งงานนั้นฝ่ายหญิงจะต้องทำพิธีออกจากผีของตน (แะะ เมียน ตู) ก่อน และจะต้องทำพิธีขอเข้าผีบรรพบุรุษของฝ่ายชาย (ทิม เมียน ตู) หากสามีตายหรือหย่าร้างฝ่ายภรรยาก็จะต้องนับถือผีบรรพบุรุษของสามีต่อไป นอกจากว่าบิดามารดาของสามีมีผู้สืบทอดผีบรรพบุรุษหลายคน ก็อาจยินยอมให้ลูกสะใภ้ออกไปถือผีของคนอื่น หรืออนุญาตให้ไปแต่งงานใหม่ได้ รวมถึงสามารถนับถือผีบรรพบุรุษของสามีใหม่ได้ แต่หากบิดามารดาของฝ่ายชายหาผู้สืบทอดผีบรรพบุรุษไม่ได้ ก็อาจขอชายอื่นมาแต่งงานกับลูกสะใภ้ของตน และสามีใหม่ต้องนับถือผีบรรพบุรุษของฝ่ายสามีเดิมด้วย การนับถือผีของบรรพบุรุษของฝ่ายหญิงจะเกิดขึ้นได้เมื่อบิดามารดาของฝ่ายหญิงมีบุตรคนเดียว ก็จะต้องขอให้ฝ่ายชายเข้ามานับถือผีบรรพบุรุษของฝ่ายภรรยาหรืออาจ

ถือผีบรรพบุรุษของฝ่ายชายด้วยก็ได้ กรณีที่ฝ่ายชายมาช่วยทำงานที่บ้านฝ่ายหญิงนั้น ฝ่ายชายยังคงนับถือผีบรรพบุรุษของตนได้โดยที่ฝ่ายหญิงก็นับถือผีของตนได้ แต่ถ้าบุตรเกิดในบ้านฝ่ายใดก็จะให้นับถือผีบรรพบุรุษของฝ่ายนั้น แต่จะนิยมให้เด็กเกิดในบ้านของฝ่ายบิดา ส่วนบุตรที่เกิดขึ้นก่อนแต่งงานและไม่มีใครอ้างกรรมสิทธิ์ว่าเป็นพ่อของเด็ก เด็กก็จะต่อนับถือผีบรรพบุรุษ ของฝ่ายมารดาและถือว่าเป็นลูกผีให้ ซึ่งชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าจะไม่รังเกียจ เพราะถือว่าได้แรงงานในครอบครัวเพิ่มขึ้น (ประเสริฐ, 2547)

วิถีชีวิตของชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าจะนิยมทำเครื่องใช้ต่าง ๆ ภายในบ้านและสำหรับประกอบการทำไร่ ถ้าสัตว์ขึ้นใช้เองแทบทั้งหมด เช่น การใช้กระบอกล้างมือหรือน้ำเต้าแทนกระป๋องน้ำมีดพริ้ว จอบ เสียม ปิ่น กำไลมือ ห่วงคอ ฯลฯ เครื่องประดับร่างกายจะทำด้วยโลหะเงินล้วน ไม่นิยมใช้ทองคำ เพชรนิลจินดา เครื่องใช้ในครัวเรือนจะใช้อย่างเดียวกับชาวไทยภูเขาเผ่าอื่น ๆ การกินอยู่เป็นแบบเรียบง่าย ขอให้มึนน้ำมันหมูกับผักและเกลือก็เพียงพอแล้ว ใช้ตะเกียบในการพวยข้าว ไม่นิยมรับประทานพริกและชอบอาหารที่มีรสจืด อย่างชาวจีน สุราทำด้วยข้าวเปลือกและข้าวโพด ชอบสูบบ้องยาสูบที่มีรูปร่างลักษณะบ้องกัญชา และผู้ชาย สูงอายุมักติดฝิ่นแทบทุกคนชนเผ่าเข้ามีภาษาคำภาษาจีนและมักพูดภาษาจีนกลางได้ ตัวหนังสือเขียนอย่างจีนทุกตัวอักษร การเรียนหนังสือนั้นแม้ไม่มีโรงเรียนสอนแต่ก็อาศัยเรียนกับชาวจีนฮ่อ บิดา ปู่หรือลุง เพราะชาวจีนฮ่อมักอยู่ร่วมกับชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าเสมอ

เครื่องดนตรีมีฆ้อง กลอง ปี่ ฉิ่ง ซึ่งฆ้องเป็นเครื่องดนตรีหลักที่ใช้สำหรับงานพิธีต่าง ๆ (โลกล้านนา, 2552)

การปกครอง

ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าไม่มีหัวหน้าเผ่าที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครอง ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้อาวุโส ซึ่งเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน และหมอผีประจำหมู่บ้านร่วมกันปกครองหมู่บ้าน แต่ละฝ่ายจะมีที่มาและอำนาจในการปกครอง ดังต่อไปนี้ (ประเสริฐ, 2547)

1. **ผู้อาวุโส** ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าถือว่าผู้อาวุโสเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ จึงได้รับการเคารพและนับถือจากคนในหมู่บ้าน ในแต่ละกลุ่มสายแซ่ สกุล จะมีผู้อาวุโสของตนคอยดูแลและปกครองลูกหลานของตน ซึ่งผู้อาวุโสแต่ละกลุ่มแซ่สกุลนี้จะรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ เมื่อมีเรื่องราวที่สำคัญคณะผู้อาวุโสก็จะมาชุมนุมหรือประชุมหารือร่วมกัน

2. **หัวหน้าหมู่บ้าน** หัวหน้าหมู่บ้านมาจากการเลือกตั้งของคนในหมู่บ้าน แต่ในทางปฏิบัติผู้ที่ได้รับการเลือกมาเป็นหัวหน้าหมู่บ้านมักจะมาจากกลุ่มแซ่ที่ใหญ่ที่สุดในหมู่บ้าน หรือมาจากกลุ่มผู้ที่ก่อตั้ง หมู่บ้าน หัวหน้าหมู่บ้านอาจได้รับการแต่งตั้งจากราชการให้เป็นผู้ใหญ่หรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านด้วยก็ได้ โดยมีหน้าที่หลักในการติดต่อประสานงานกับทางราชการหรือบุคคลภายนอก นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ร่วมกับผู้นำอื่น ๆ ในการปกครองหมู่บ้านอีกด้วย

3. หมอผี หมอผีจะเป็นผู้ที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามประเพณีให้แก่ชาวบ้านเริ่มตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย และประเพณีของส่วนรวมด้วย หมอผีจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถอ่านและเขียนภาษาจีนได้เป็นอย่างดี เพื่อที่จะได้อ่านตำราและบันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ต้องหมั่นฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ เมื่อมีความรู้ความสามารถพอที่จะประกอบพิธีกรรมได้ก็เข้าพิธีรับการถ่ายทอดเป็นหมอผี หมอผีชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ หมอผีใหญ่ และหมอผีเล็ก โดยหมอผีใหญ่จะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทุกอย่างตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย รวมทั้งประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านด้วย ส่วนหมอผีเล็กจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมย่อย ๆ เท่านั้น เช่น เรียกขวัญ เลี้ยงผีบ้าน หมอผีมีอำนาจที่จะให้คำแนะนำตักเตือนชาวบ้านได้ และร่วมกับผู้นำอื่น ๆ ในการปกครองหมู่บ้าน ทั้งนี้ ในกรณีที่มิใช่ผู้กระทำความผิดหรือมีข้อขัดแย้งระหว่างคนในหมู่บ้าน หัวหน้าหมู่บ้านจะเชิญหมอผีประจำหมู่บ้านและคณะผู้อาวุโสของหมู่บ้านมาร่วมปรึกษาหารือ เพื่อตัดสินคดีความและดำเนินการ ลงโทษผู้กระทำความผิด ในกรณีที่เป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ จะมีโทษเพียงว่ากล่าวตักเตือนและปรับสินไหม ส่วนกรณีที่มิใช่โทษหนักเกินความสามารถในการตัดสิน คณะผู้ปกครองก็จะส่งให้ทางราชการเป็นผู้พิจารณาตัดสิน สำหรับการปกครองและการพัฒนาหมู่บ้านนั้น หัวหน้าหมู่บ้านจะปรึกษาร่วมกับหมอผีและผู้อาวุโสในหมู่บ้านเพื่อร่วมกันพิจารณาต่อไป

ลัทธิและความเชื่อ

เมื่อก้าวถึงลัทธิและความเชื่อของชาวไทยภูเขาเผ่าเย้า พบว่า ตามหลักฐานที่ปรากฏ ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าได้เริ่มนำเอาลัทธิเต๋ามาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติเมื่อครั้งที่อพยพโดยทางเรือในช่วงคริสศตวรรษที่ 13 แต่อย่างไรก็ตาม ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าก็ยังปฏิบัติตามแนวความเชื่อของตนที่เคยยึดถือและปฏิบัติกันมาก่อนที่จะมีการอพยพทางเรือ นั่นคือ ความเชื่อเรื่องผี ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่าความเชื่อถือของชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าจึงเป็นความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิเต๋ากับการเชื่อถือเรื่องผี ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าที่นับถือศาสนาพุทธนั้นยังมีการนับถือผีอยู่ แต่พวกที่นับถือศาสนาคริสต์นั้น ไม่มีการเลี้ยงผี ซึ่งความเชื่อถือดังกล่าวมีดังนี้ (ประเสริฐ, 2547)

1. ผีบรรพบุรุษ ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าจะมีการนับถือผีบรรพบุรุษของคนที่ยายไปแล้วเพียง 4 รุ่นเท่านั้น โดยเชื่อว่าเมื่อบรรพบุรุษของตนตายไปแล้วก็จะสิงสถิตอยู่บนสวรรค์เพื่อคอยดูแลปกป้องลูกหลานของตน ผีบรรพบุรุษยังทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการติดต่อระหว่างคนที่มิชีวิตกับเทวดาหรือผีใหญ่ของตนเองด้วย นอกจากนี้ ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้ายังนับถือและเช่นไหว้บูชาเบี่ยนฮู ซึ่งถือว่าเป็นผู้ให้กำเนิดเข้าเมื่อประมาณ 2,000 ปีก่อนคริสตกาล และเมื่อมีประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ก็จะเชิญบรรพบุรุษของตนมาสิงสถิตอยู่ในบ้าน และจะเชิญเบี่ยนฮูมาในพิธีกรรมที่สำคัญ เช่น งานศพ งานแต่งงาน

เมื่อเสร็จพิธีก็จะเชิญกลับไป การเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษนี้ย่อมที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองจากผีบรรพบุรุษเป็นอย่างดี ในทางตรงกันข้ามหากที่ฝังศพหรือกระดูกของบรรพบุรุษถูกรบกวนหรือขาดการเช่นไหว้ ก็จะทำให้ลูกหลาน เจ็บป่วยได้

2. ผีฟ้า ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าถือว่าเป็นทวดสวรรค์ การนับถือผีฟ้าของชาวเขาเผ่าเย้า มีดังนี้

2.1 ผีใหญ่ (จุ ชัง เมี้ยน) ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าได้บนบานต่อผีใหญ่ไว้เมื่อครั้งที่มีการอพยพทางเรือ และเมื่อขึ้นฝั่งได้จึงทำการเลี้ยงผีใหญ่มัตตลอด ซึ่งการนับถือผีใหญ่นี้ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิเต๋า ผีใหญ่ที่ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้านับถือนั้นเป็นภาพวาดของเทวดาซึ่งมีทั้งหมด 17 ภาพ ภาพวาดบางชุดอาจมีภาพบรรพบุรุษของตนรวมอยู่ด้วย 1 ภาพ จึงรวมเป็นทั้งสิ้น 18 ภาพ เทวดาในภาพแต่ละภาพจะมีอำนาจหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไปทั้งในสวรรค์และนรก แต่ภาพที่มีความสำคัญและมีอำนาจสูงสุด ได้แก่ “ฟามซิง” หรือ “ผีสามดาว” โดยปกติชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าจะม้วนเก็บภาพเหล่านี้ไว้ในห่อผ้าที่เรียกว่า “เมี้ยนคับ” เพื่อที่จะนำมาแขวนไว้ในพิธีทำบุญ (กว่า ตั่ง) พิธีโตไซ และพิธีศพเท่านั้น

2.2 ผีทั่วไป ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้ามีความเชื่อถือกันว่าทุกหนทุกแห่งมีผี เช่น ผีป่า ผีน้ำ ผีภูเขา เป็นต้น ผีเหล่านี้มีทั้งผีที่ดีและผีร้าย ผีที่ดีจะสิงสถิตอยู่บนสวรรค์ ส่วนผีที่ชั่วร้ายมักจะอยู่ตามต้นไม้ และมักจะทำอันตรายต่อผู้อื่น

ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าจึงมีการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีเหล่านี้ เช่น การเลี้ยงผีท้องถิ่น (ซิบ ต่า ปุง เมี้ยน) การไล่ผีร้าย (ซุ่น ป้าย) เป็นต้น

3. ฤกษ์ยาม และโชคกลาง ในการประกอบกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทยภูเขาเผ่าเย้า เช่น การขึ้นบ้านใหม่ การแต่งงาน การปลูกพืช การติดต่องาน เป็นต้น มักจะมีการดูวันเวลาที่เหมาะสมในการประกอบกิจกรรมเหล่านั้น โดยชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าจะยึดตามหลักของจีน นอกจากนี้ ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้ายังมีความเชื่อ ในเรื่องของโชคกลางอีกด้วย ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้า จะทำการเลื่อนหรือยกเลิกการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ หากมีสิ่งไม่ดีที่เชื่อว่าเป็นกลางเกิดขึ้น เช่น อาจงดการสู่ขอหรือการหมั้นเมื่อเห็นงูเลื้อยผ่านหน้าขบวนที่จะไปสู่ขอหมั้นนั้น เป็นต้น

4. ขวัญ ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าเชื่อกันว่า ในร่างกายของคนเรามีขวัญ (เว็น) โดยอยู่ตามอวัยวะ ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายทั้งหมด 12 แห่ง ได้แก่ ตา หู ปาก คอ แขน หน้าอก ท้อง ขา ข้างหัว ด้านซ้าย ข้างหัวด้านขวา เท้า และมือ แต่สำหรับขวัญของเด็กที่อายุต่ำกว่า 12 ขวบนั้น ยังไม่แน่นอนว่าจะอยู่กับตัวเด็กตลอดไปหรือไม่จึงเรียกว่า “แปง” เมื่อขวัญแห่งใดแห่งหนึ่งตกใจหรือออกจากร่างกายไปจะทำให้เจ้าของร่างกายนั้น เจ็บป่วย ดังนั้น การเรียกขวัญจึงเป็นวิธีหนึ่งที่ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้ามีความเชื่อว่าสามารถรักษาอาการเจ็บป่วยได้

ประเพณี

ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าเป็นชนเผ่าที่มีกำลังใจเข้มแข็ง ทรหด อุดมทน ได้รับการศึกษาและมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าบรรดาชาวเขาทุกคน ถ้าเห็นแขกต่างถิ่นขึ้นไปเยี่ยมเยียนฉันท์มิตรแล้ว ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าจะให้การต้อนรับเป็นอย่างดี เป็นผู้มีใจคอกว้างขวาง รักความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสงบ มีความคิดสุขุม รอบครอบ และในบางขณะมีความเข้มแข็งเด็ดขาด มีความสัจย์ มีศีลธรรมประจำใจ เมื่อเพื่อนบ้านจะปลูกสร้างบ้านเรือนก็จะหยุดการไปทำไร่แล้วจะมาช่วยกันลงแรงทำงานกันทั้งหมู่บ้าน โดยใช้เวลาเพียง 2-3 วันก็สามารถปลูกสร้างบ้านเรือนแล้วเสร็จ เจ้าของบ้านจะทำการฆ่าหมูไก่ พร้อมทั้งนำสุรามาเลี้ยงตลอดเวลาที่ชาวบ้านมาช่วยงาน เมื่อเสร็จแล้วทำหิ้งเจ้าไว้ในบ้าน มีถ้วยสุรา กระจายเงิน กระจายทอง รูปไม้ พร้อมเครื่องเช่น ซึ่งมีหมูและไก่ พร้อมทั้งนำสุรา กล่าวคำอัญเชิญผีเรือนหรือดวงวิญญาณบรรพบุรุษลงมาสังเวทเครื่องเช่น แล้วเผากระจายเงินกระจายทอง บางทีก็เขียนตัวหนังสือด้วยถ้อยคำอันเป็นมงคลกับตนและครอบครัว แล้วเผาต่อหน้าหิ้งเจ้าหรือหิ้งผีนั้น หรือที่เรียกว่า “เมียนเตี้ย” หมายถึง ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ 3 รุ่น ได้แก่ รุ่นทวด รุ่นปู่ แลรุ่นบิดาที่ล่วงลับไปแล้ว

ชาวไทยภูเขาเผ่าเข้ามีความเชื่อในการนับถือผี พวกเขาถือว่าทุกสิ่งล้วนแล้วแต่เป็นสมบัติของผีหรือเทพารักษ์ มีผีฟ้า ผีลม ผีดิน ผีป่า ผีบ้าน ผีไร่ ผีหลวง เป็นต้น ผีไร้ทำการเช่นในเวลาจะตัดฟันต้นไม้ ทำไร่ ผีหลวงซึ่งเป็นผีประจำ

หมู่บ้านหรือประจำเมืองนั้นจะทำพิธีเลี้ยงเดือนกุมภาพันธ์ โดยจะฆ่าหมูเช่นผีทุกหลังคาเรือน มีการตีฆ้อง เป่าปี่ ร้องเพลง ดื่มสุราอาหาร แต่งตัวสวยงาม มีงานสนุกครึกครื้น โดยจะมีการหยุดงาน 3 วัน 'ไม่เดิน ทาง ออกไปไร่' หรือไปต่างหมู่บ้าน พร้อมทั้งจะมีการเลี้ยงผีบ้านไปในคราวเดียวกัน

สำหรับงานปีใหม่จะเรียกว่า “งานกินเลี้ยง” ตรงกับวันตรุษจีน ทุกคนจะหยุดงานรวม 3 วัน ก่อนวันขึ้นปีใหม่ ทุกบ้านจะฆ่าหมูและไก่โดยเลือกหมูตัวใหญ่ มีการต้มกลั่นสุราข้าวเปลือกและข้าวโพดทุกบ้าน มีการฆ่าหมูและไก่ในช่วงเช้าและนำไปต้มให้สุกยกน้ำไปเช่นเจ้าหรือผีเรือนทั้งตัว โดยต้องมีสุราติดไปด้วย เจ้าบ้านจุดธูปเอากระดาษฟางมาเขียนชื่อบรรพบุรุษซึ่งตนนับถือที่ล่วงลับไปแล้ว พร้อมกับเผาพร้อมกระดาษเงินกระดาษทอง สำหรับที่สุสานก็มีการนำเครื่องเช่นไปให้ไว้ด้วย เมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมก็นำมาเลี้ยงชาวบ้าน ตลอดจนมีกิจกรรมที่สนุกสนานรื่นเริง เช่น การตีฆ้อง ยิงปี่ เป่าปี่ เดินรำร้องเพลงหรือการแห่ไปเยี่ยมเยียนกันทุกบ้าน เจ้าของบ้านเอาสุราอาหารมาเลี้ยง ซึ่งทุกคนจะแต่งกายด้วยเครื่องประดับอย่างสวยงาม (โลกล้านนา, 2552)

สำหรับประเพณีของชาวไทยภูเขาเผ่าเข้าที่สำคัญอื่น ๆ มีดังนี้ (ประเสริฐ, 2547)

1. การเกิดและการตั้งชื่อ เมื่อชาวไทยภูเขาเผ่าเข้ามีสมาชิกเกิดขึ้นมาใหม่ในบ้านจะให้คนนอกบ้าน เห็นสมาชิกที่เกิดขึ้นใหม่นั้นก่อนไม่ได้ ต้องบอกให้ผีรู้ก่อน โดยการทำพิธีของเข้าผี (ทิม เมียน กู้) หมอผีจะทำพิธีทิมเมียนกู้และ

ตั้งชื่อให้กับเด็กภายใน 1-3 วันหลังจากวันที่คลอด แต่ต้องเป็นวันดี หากเป็นวันไม่ดีก็ต้องเลื่อนออกไปก่อน

การตั้งชื่อของชาวไทยภูเขาเผ่าเย้า นั้น ปกติหากเป็นชายจะมีชื่ออย่างน้อย 3 ชื่อ ได้แก่ ชื่อเล่นหรือชื่อเด็ก ชื่อจริงหรือชื่อใหญ่ และชื่อผีชื่อเล่นหรือชื่อเด็กจะใช้ในตอนที่เป็นเด็กอยู่ โดยทั่วไปชื่อเด็กจะมี 2 คำ ประกอบด้วย คำแรกเป็นคำที่แสดงลำดับที่เกิดของผู้ชายตามลำดับ ดังนี้ คือ เก้า โหล ซาน ตู อู หลู ฉี ป่า เจ้า เสียบ หรือคำแรกอาจตั้งชื่อตามเหตุการณ์ตอนที่คลอด ส่วนคำที่สองจะเป็นคำที่ 2 ของพ่อ เช่น บุตรชายคนแรกของนายจ้อยว่าจะตั้งชื่อ เก้าว่า แต่ถ่าเกิดในขณะที่มีแขกก็อาจจะตั้งชื่อว่า แคะว่า (แคะ หมายถึงแขก) ส่วนลูกที่ไม่มีพ่อใช้ชื่อแม่ตามท้าย ส่วนชื่อจริงหรือชื่อใหญ่นั้นมี 4 คำด้วยกันประกอบด้วย คำแรกเป็นชื่อเรียกตามชื่อแซ่ คำที่ 2 เป็นชื่อเรียกตามรุ่นของแต่ละแซ่ เช่น แซ่เต๋น (ภาษาจีน เรียกว่า ตั่ง) มีชื่อเรียกรุ่น 4 รุ่น ประกอบด้วย ว่าน ฟุ จ้อย จัน คำที่ 3 เป็นชื่อตัว ส่วนคำที่ 4 เป็นชื่อพ่อ ตัวอย่างเช่น นายตั้งว่าน จ้อยเม็ง ลูกจะมีชื่อเรียกว่า ตั่งฟุ จัน จ้อย แต่ที่นิยมเรียกกันโดยใช้ชื่อจริงเพียง 2 คำกลางเท่านั้น เช่น ว่าน จ้อย และฟุ จัน แต่เมื่อต้องการบอกแซ่ก็ใช้แซ่หน้าหน้าเป็น ตั้งว่านจ้อย ตั่งฟุจัน ในกรณีที่กลัวซ้ำกัน ก็ใช้ชื่อพ่อตามท้ายอีกเป็น ตั่งฟุจัน จ้อย ซึ่งการตั้งชื่อจริงจะทำเมื่อลูกทั้งหมดโตแล้ว เพื่อมิให้เกิดการซ้ำกัน สำหรับชื่อผีจะตั้งเมื่อได้ผ่านพิธีกว่าตั้ง (พิธีบวช) เป็นที่เรียบร้อยแล้ว และจะใช้เรียกเฉพาะในการประกอบพิธีกรรมเท่านั้นชื่อผีนั้นมี 3 คำ ประกอบด้วย คำแรกแสดงลำดับรุ่นของแซ่ คำที่ 2 จะเป็นชื่อที่หมอสั่งให้ คำที่ 3 แสดงลำดับที่ของ

ครอบครัว ส่วนผู้ที่เคยผ่านพิธีโตไซมาแล้วก็จะมีความว่า ล่อง ต่อท้ายชื่อผีอีกคำหนึ่ง

สำหรับการตั้งชื่อผู้หญิงนั้นมีชื่อเพียงชื่อเดียว โดยจะใช้ระบบเดียวกันกับการตั้งชื่อเด็กผู้ชายแต่คำแรกของผู้หญิงนั้นเรียกตามลำดับ ดังนี้ คือ หมวง ไหม ฟาม เพย ฝ่น เอียด ลิว เบ็ด จี๊วะ เช่น ลูกผู้หญิง คนโตของนายจ้อยว่ามีชื่อว่า หมวงว่า ผู้หญิงจะใช้ชื่อนี้ตลอดไป แต่เมื่อแต่งงานแล้วจะต้องใช้แซ่ของสามี และถ้าสามีผ่านพิธีโตไซมาแล้ว ก็มีคำว่า ซี ต่อชื่ออีกคำหนึ่ง ซึ่งจะใช้เรียกในพิธีเท่านั้น

2. พิธีแต่งงาน ชายและหญิงชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าจะมีอิสระอย่างมากในการเลือกคู่ครอง และสามารถมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานได้ เมื่อทั้งสองฝ่ายเกิดความพอใจ ฝ่ายชายจะมาขอวัน เดือน ปีเกิด ของฝ่ายหญิงไปดูว่าจะอยู่ด้วยกันได้ดีหรือไม่ หากดีก็จะทำการหมั้นและตกลงกันเพื่อกำหนดวันแต่งงาน โดยปกติแล้วการแต่งงานมี 2 แบบ คือ (1) แบบใหญ่ และ (2) แบบเล็ก การแต่งงานแบบใหญ่จะประกอบพิธีทุกอย่างที่บ้านเจ้าบ่าว โดจะใช้เวลาทั้งหมด 3-4 วัน เจ้าสาวจะปิดหน้าด้วยผ้าสีแดง ส่วนการแต่งงานเล็กนั้นจะลดขั้นตอนลงมา โดยจะประกอบพิธีที่บ้านเจ้าสาวก่อน แล้วจึงจะไปประกอบพิธีที่บ้านเจ้าบ่าว ซึ่งจะใช้เวลาทั้งหมดรวม 2 วันเท่านั้น ในกรณีที่ฝ่ายชายไม่มีเงินพอที่จะจ่ายค่าตัวเจ้าสาวได้ ฝ่ายชายก็ต้องไปอยู่ช่วยทำงานที่บ้านฝ่ายหญิงเป็นค่าตัวเจ้าสาวตามระยะเวลาที่ตกลงกัน โดยระยะเวลา 3 ปี 6 ปี และ 12 ปี ตามลำดับ ทั้งนี้ โดยปกติแล้วชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าจะแต่งงานกับชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าด้วยกัน และ

ไม่นิยมที่จะแต่งงานกันภายในกลุ่มแซ่เดียวกัน แต่ถ้าเป็นกลุ่มแซ่ย่อยเดียวกันจะต้องห่างกันอย่างน้อย 3 รุ่น ขึ้นไป ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าสามารถมีภรรยาได้หลายคน แต่การแต่งงานครั้งใหม่จะต้องได้รับความเห็นชอบ จากภรรยาคนแรกเสียก่อน ส่วนมากคนที่มิฐานะดีเท่านั้นที่จะมีภรรยาหลายคนได้ นอกจากนี้การหย่าร้างนั้นไม่ค่อยจะปรากฏมากนัก แต่ตามประเพณีนั้น หากฝ่ายภรรยาคบชู้สามีอาจขอหย่าและเรียกปรับชายชู้รวมถึงภรรยาด้วยได้ แต่ถ้าหากสามีต้องการหย่าโดยที่ภรรยาไม่มีความผิดจะไม่สามารถเรียกค่าปรับได้

3. พิธีทำบุญ หรือพิธีกว้าตั้ง คำว่า “กว้าตั้ง” ในภาษาเย้ามีความหมายว่า “แขวนตะเกียง” ซึ่งน่าจะมีความหมายว่าการทำบุญเพื่อให้เกิดความสว่างขึ้น และถือว่าผู้ที่ผ่านพิธีนี้แล้วจะมีตะเกียง 3 ดวง แต่ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าพยายามที่จะแปลความหมายของคำนี้ว่า การบวชเพื่อให้ชาวพุทธเข้าใจความรู้สึกได้ดีขึ้น พิธีนี้ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิเต๋า ซึ่งจะเห็นได้ว่าการประกอบพิธีกว้าตั้งนี้จะต้องนำภาพผีใหญ่ทั้งหมดมีแขวน เพื่อเป็นสักขีพยานว่าบุคคลเหล่านี้ได้ทำบุญแล้ว และจะได้ขึ้นสวรรค์เมื่อตายไป จุดสำคัญของพิธีนี้ คือ การถ่ายทอดอำนาจบาปจากหมอผี ซึ่งในขณะที่กำลังทำพิธีนี้ หมอผีจะมีฐานะเป็นอาจารย์ของผู้เข้าร่วมพิธีอีกฐานะหนึ่ง แลสำหรับผู้ที่ผ่านพิธีนี้จะต้องเรียกผู้ที่ถ่ายทอดบุญบาปนี้ว่า อาจารย์ทอดไป (ผู้ที่เป็อาจารย์ไม่จำเป็นต้องเป็นหมอผีเสมอไป แต่ต้องผ่านการทำพิธี “กว้าตั้ง” “หรือโตไซ”) ส่วน

พิธีทำบุญแขวนตะเกียงในระดับที่สูงขึ้นไป เรียกว่า โตไซ ผู้ที่ผ่านพิธีโตไซนี้จะมีตะเกียงทั้งหมด 12 ดวง พิธีโตไซนี้จะใช้หมอผี อย่างน้อย 12 คน และต้องมีภาพผีใหญ่ทั้ง 12 ชุด ใช้เวลาในการประกอบพิธีทั้งหมดรวม 7 วัน

4. พิธีเรียกขวัญ เมื่อชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าเจ็บไข้ได้ป่วยหรือได้รับภัยอันตราย ก็จะทำพิธีเรียกขวัญ นอกจากนี้ยังนิยมที่จะเรียกขวัญอย่างน้อยคนละ 1 ครั้งต่อปี แต่เครื่องเซ่นไหว้ที่ใช้ในการทำขวัญและพิธีที่ทำจะต้องแตกต่างกันตามช่วงอายุ โดยปกติจะใช้ไก่และหมูเมื่อมีอายุครบ 12 ปี 30 ปี 35 ปี และ 50 ปี ส่วนเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 12 ปี จะใช้ไข่ 1 ฟอง กับไก่ 1 ตัวเท่านั้น

5. พิธีศพ การทำพิธีศพของชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าจะใช้วิธีการฝังหรือเผาก็ได้ ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของญาติผู้ตายและสภาพพื้นที่ของแต่ละหมู่บ้าน สิ่งที่สำคัญ คือ ความสะดวกในการฝังหรือการเผาศพหรือกระดูกของผู้อาวุโสที่ฝังไว้จะต้องไม่ถูกรบกวนจากผู้อื่น ในปัจจุบันชาวไทยภูเขาเผ่าเย้านิยมใช้การเผาศพเป็นหลัก หลังจากนั้นจึงจะนำกระดูกไปฝังไว้ในที่ที่ปลอดภัยซึ่งปราศจากการรบกวนใด ๆ ศพที่ตายดีจะต้องนำศพหรือกระดูกไปฝัง ส่วนศพเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 12 ปี และศพที่ตายจากเหตุไม่ปกติ รวมถึงศพของผู้ชายที่ไม่เคย ผ่านพิธีกว้าตั้งมาก่อน ก็ไม่จำเป็นต้องเลือกที่ฝังมากนักอาจฝังที่หนึ่งที่ได้หรืออาจเผาเลยก็ได้ สำหรับศพของผู้ที่เคยผ่านพิธีโตไซและภรรยา จะทำพิธีส่งวิญญาณให้ขึ้นสวรรค์ และต้องมีการเลี้ยงผีใหญ่ นอกจากนี้ในพิธีศพนั้นจะต้องนำภาพผีใหญ่มาแขวนไว้ด้วย

เทศกาลและประเพณีสำคัญ

ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าจะนับวัน เดือน ปี ตามแบบปฏิทินของจีนคือ ในรอบ 1 ปีจะมีเดือนทั้งหมด 12 เดือน เดือนใหญ่มี 30 วัน และเดือนเล็กจะมี 29 วัน เย้าไม่มีการนับวันเป็นสัปดาห์ แต่จะนับเป็นรอบ 12 วัน โดยเรียกชื่อวันเป็นชื่อสัตว์ 12 ชื่อ เหมือนกับรอบ 12 ปี โดยชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าจะมีเทศกาลและประเพณีที่สำคัญในรอบปี ดังนี้ (ประเสริฐ, 2547)

1. **เทศกาลปีใหม่** ตรงกับวันตรุษจีน เทศกาลปีใหม่จะมีการประกอบพิธีรวมทั้งหมด 3 วัน ประกอบด้วย (1) วันแรก ถือว่าเป็นวันสิ้นปีเก่า จะเตรียมของใช้ที่ใช้ทุกอย่างให้เรียบร้อย วันสิ้นปีนี้ชาวไทย ภูเขาเผ่าเย้าจะซักผ้าทำความสะอาดบ้าน วันนี้จะเป็วันสุดท้ายที่จะทำการ เช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ซึ่งประเพณี ของบางหมู่บ้าน อาจทำมาก่อนแล้วภายใน 1 สัปดาห์ (2) วันที่ 2 ตรงกับวันตรุษจีนถือว่าเป็นวันปีใหม่ หรือวันถือ ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าจะทำแต่ในสิ่งที่เป็นามงคลเท่านั้น เช่น สอนให้เด็กเรียนหนังสือ ฝึกเด็กให้รู้จักทำงาน นำสิ่งที่ดีเข้าบ้านและไม่กระทำ บางสิ่งบางอย่างที่ถือว่าเป็นเรื่องไม่ดี เช่น จ่ายเงินทำงานหนัก และ (3) วันที่ 3 ตามประเพณีแล้ว ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าจะไปทำความเคารพบุคคลที่เคารพนับถือ แต่ในปัจจุบันนี้กระทำกันเฉพาะในบางหมู่บ้านเท่านั้น

2. **เทศกาล เซ็งเม้ง** ตรงกับวันเซ็งเม้งของคณจีน ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าจะทำพิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ และจะหยุดทำงาน 1 วัน

3. **เทศกาลเจี๊ยะ เจี๊ยะบ ฝ่าย** ตรงกับวันที่ 14 เดือน 7 ตามปฏิทินจีน (ตรงกับวันสารทจีน)

เทศกาลนี้ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าถือว่าเป็นวันปีใหม่ของผีทั้งหลาย และเป็นเทศกาลที่สำคัญก่อนที่จะถึงวันที่ 14 หนึ่งวัน ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าจะเตรียมสิ่งของต่าง ๆ ที่จะใช้ในพิธีกรรม เช่น กระดาษ ขนม เมื่อถึงวันที่ 14 จะทำการเช่นไหว้ผีต่าง ๆ ที่ตนนับถือทั้งหมด และวันที่ 15 เดือน 7 ถือว่าเป็นวันปล่อยผี จะไม่มีการไปทำงานในไร่แต่อย่างใด

ข้อห้ามและข้อปฏิบัติ

บางประการเฉพาะบุคคลภายนอก

ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้ามีข้อห้ามและข้อปฏิบัติบางประการเฉพาะบุคคลภายนอก ที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ดังต่อไปนี้ (ประเสริฐ, 2547)

1. ห้ามเข้าหมู่บ้านวันเสียวันแรกของปีใหม่ และวันต่อไป รวม 2 วัน
2. ห้ามเข้าในบ้านเมื่อมีเด็กเกิดใหม่ 1-3 วันแรก จนกว่าหมอผีจะทำพิธีเสร็จ
3. ห้ามเข้าในบ้านเมื่อมีพิธีเลี้ยงผีใหญ่ พิธีสะเดาะเคราะห์ และขณะต้มกลั่นสุรา
4. ไม่ควรปิกตะเกียบบนถ้วยข้าวเหมือนการปิกธูป
5. ห้ามคว้าถ้วยข้าวหรือแก้วเหล้า
6. เวลามีการเลี้ยงผี ไม่ควรรับประทานอาหารก่อนเจ้าของบ้าน และไม่ควรรับประทานไก่หรือไข่ ที่ใช้เลี้ยงผี
7. ห้ามนำผลผลิตครั้งแรกที่เก็บเกี่ยวมาใช้รับประทาน และห้ามรับประทานเนื้อสุนัขในหมู่บ้าน

นอกจากนี้ ยังมีข้อห้ามอื่น ๆ เพิ่มเติม
อีก ดังนี้

1. ห้ามทิ้งสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ในบริเวณ
ประตูลี้
2. ห้ามยิงปืนในหมู่บ้าน
3. ห้ามจับหิ้งผีและห้ามจับภาพผีใหญ่
ในบ้าน
4. ห้ามปีนขึ้นยุงข้าวหรือยุงข้าวโพด
5. ห้ามเข้าห้องนอนก่อนได้รับอนุญาต
6. ห้ามพูดขู่เด็กว่าจะเอาของมีคม หรือ
อาวุธทำร้ายเด็ก

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

- ประเสริฐ ชัยพิกุลิต. 2547. ชนเผ่าในประเทศไทย :
วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์.
โรงพิมพ์ปู่เป่, เชียงใหม่.
- มูลนิธิกระจกเงา. 2552. พิพิธภัณฑสถานเผ่า : เมียน.
มูลนิธิกระจกเงา, เชียงราย. แหล่งที่มา :
<http://lahu.hilltribe.org/thai/mien/>.
- 5 กันยายน 2552.
- โลกล้านนา. 2552. ชนเผ่าในล้านนา:เย้า. แหล่งที่มา:
<http://www.lannaworld.com/nation/yao.htm>. 5 กันยายน 2552.

